

9. Sidorenko, G. M., Karachun, V.V. (2009). Trady`cijnі ta novi formy` vzayemodiyi z bat`kamy` ditej rann`ogo viku. [Traditional and new forms of interaction with parents of young children]. *Vy`xovatel` – metody`st doshkil`nogo zakladu – Mentor is a methodologist at a preschool institution*, 9, 53–65.

УДК 373. 2 : 159. 922. 7

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА АВТОРСЬКОЮ МЕТОДИКОЮ «РОЗГЛЯДАЙ ТА ПІЗНАВАЙ»

Товкач І. Є.

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти, Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті представлено зміст авторської методики «Розглядай та пізнавай» – психолого-педагогічної роботи з ілюстрованим змістом для дітей старшого дошкільного віку з ігровими й творчими завданнями для організації індивідуальної і групової роботи з дітьми зазначеного віку з творами художньої літератури (загадками, віршами, казками, зокрема й авторськими) в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї, побудований на результатах психолого-педагогічного дослідження щодо індивідуальних особливостей пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в мовленнєвій діяльності.

Ключові слова: *індивідуалізація, індивідуальні особливості, пізнавальна активність, діти старшого дошкільного віку, методика, принципи.*

Товкач І.Е. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА С ДЕТЬМИ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЗА АВТОРСКОЙ МЕТОДИКОЙ «РАССМАТРИВАЙ И ПОЗНАВАЙ».

В статье представлено содержание авторской методики «Рассматривай и познавай» – психолого-педагогической работы с

иллюстрированным содержанием для детей старшего дошкольного возраста с игровыми и творческими заданиями для организации индивидуальной и групповой работы с детьми указанного возраста с произведениями художественной литературы (загадками, стихами, сказками, в том числе авторскими) в условиях учреждения дошкольного образования и семьи, построенный на результатах психолого-педагогического исследования относительно индивидуальных особенностей познавательной активности детей старшего к школьного возраста в речевой деятельности.

Ключевые слова: *индивидуализация, индивидуальные особенности, познавательная активность, дети старшего дошкольного возраста, методика, принципы.*

Tovkach I. Ye. INDIVIDUALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS WITH CHILDREN OF AN EARLY PRESCHOOL AGE BY THE COURSE METHOD "CONSIDER AND KNOWN".

The article presents the content of the author's method "Consider and recognize" – a psychological and pedagogical work with illustrated content for children of the senior preschool age with game and creative tasks for the organization of individual and group work with children of this age with works of fiction (riddles, poems, tales, including the author's) in the conditions of the institution of preschool education and family, built on the results of psychological and pedagogical research on the individual peculiarities of cognitive activity of children older than school age in speech activity.

Keywords: *individualization, individual characteristics, cognitive activity, a children under school age (a preschooler), methodology, the principles etc.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На основі інноваційної технології психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дітьми «Радість розвитку» в умовах організації освітнього процесу, що надає можливість оптимізувати життєдіяльність дітей як суб'єктів творчої діяльності,

нами розроблено та описано методику «Розглядай та пізнавай» для роботи з дітьми старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї з урахуванням індивідуальних особливостей пізнавальної активності дошкільників в художньо-мовленнєвій діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема *індивідуалізації* навчання дітей дошкільного віку досліджувалася за такими напрямками: індивідуальний підхід у вихованні дітей (Є. Аркін, А. Асмолов, І. Дикопольська, Л. Ковальчук, В. Кузьменко та ін.); навчання дітей елементів математики (Т. Степанова, К. Щербакова), розробка диференційованих програм з навчання української мови (А. Богуш, І. Луценко та ін.).

Ученими (Є. Аркін, В. Крутецький, В. Кузьменко, Н. Менчинська, С. Рубінштейн, Н. Тализіна та ін.) доведено, що *індивідуалізація* освітнього процесу сприяє поглибленню знань дітей про навколишню дійсність, позитивно впливає на ставлення до навчання, сприяє розвитку самостійної діяльності, під час якої, на ґрунті певних знань, вона накопичує нові й відкриває шлях, який вимагає творчого підходу, кмітливості тощо.

Отже, науковцями доведено, що *індивідуалізація* та диференціація сприяють поглибленню знань дітей про навколишню дійсність, розвитку пізнавальної активності, самостійної пізнавальної діяльності, позитивно впливає на ставлення дитини до навчання, під час якого на ґрунті певних знань, вона накопичує нові й відкриває шлях, який вимагає творчого підходу, кмітливості тощо, в результаті чого визначаються перспективи подальшого гармонійного вдосконалення особистості.

Індивідуалізація передбачає урахування індивідуальних особливостей дітей. Тому доцільним є вивчення питань індивідуальних особливостей розвитку пізнавальної активності у дітей, що пов'язано з тим, що власна активність людини є однією з умов, які детермінують її психічний розвиток (А. Адлер, Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, Г. Костюк, В. Котирло, С. Ладивір, С. Максименко, Т. Піроженко та ін.).

Варто також вказати, що *індивідуальні особливості* ми розуміємо як відмінності психічних процесів, станів, властивостей (природних й соціальних), що відрізняють дітей один від одного. До *індивідуальних особливостей старших дошкільників*, які в першу чергу слід урахувувати під час *індивідуалізації освітнього процесу* належать: типи темпераменту, загальні розумові здібності (в тому числі креативність), а також спеціальні здібності, навчальні уміння; научуваність, яка складається з програмових і позапрограмових знань, умінь і навичок; пізнавальні інтереси (на фоні загальної навчальної мотивації); імпульсивність (гіперактивність) і загальмованість (пасивність) дітей та ін.; урахування названих показників являється важливим для усіх дітей. У окремих випадках до цих особливостей додаються ще деякі фактори, які у відношенні даної дитини здійснюють специфічний вплив на її навчальну діяльність (дуже важливі серед цих факторів сімейні умови виховання).

Психологи, педагоги та батьки обов'язково мають брати до уваги індивідуальні відмінності дітей в різних видах знань: програмові знання, у рамках одного і різних видів діяльності, позапрограмові чи попередні знання (А. Адлер, М. Алексеєва, С. Ладивір, Т. Піроженко та ін.) тощо. Так С. Ладивір зазначила: «Особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цінність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції та має свій унікальний неповторний внутрішній світ» [1, с. 105].

Мета статті - представити зміст авторської методики «*Розглядай та пізнавай*» - роботи з ілюстрованим змістом для дітей з ігровими й творчими завданнями для організації індивідуальної і групової роботи з дошкільниками в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї, побудований на результатах нашого психолого-педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу статті. Одним найважливіших завдань дошкільної освіти – навчити дитину жити серед людей, рослинного й тваринного світу, світу предметів; орієнтуватися в них; усвідомлювати їх

значення в житті людини; привласнювати соціально значимі цінності тощо [1]. А це означає формування здатностей: помічати значимі деталі в навколишньому й природному світі, розпізнавати й негативні вияви (зло, агресію, неприязнь) бути партнером у певній діяльності (ігровій, мовленнєвій, художньо-мовленнєвій тощо), адекватно реагувати на ситуації взаємодії з однолітками й дорослими (вихователями, батьками).

Також переконані, що дошкільне дитинство — саме той час, коли варто прилучати дитину до книги. Йдеться не так про навчання дітей дошкільного віку читання, як, насамперед, про формування інтересу до цього процесу, вміння і бажання працювати з книгою, спілкуватися за її змістом, виховання читацької культури. На жаль, сьогодні реалізувати це завдання стає дедалі складніше. Значною мірою через нестримний потяг сучасних дітей до мультимедійних розваг, що домінують над усіма можливими джерелами пізнання і розвитку, зокрема й над читанням.

Тому виникла необхідність щодо розробки авторської методики «*Розглядай та пізнавай*» – психолого-педагогічної роботи з ілюстрованим змістом для дітей з ігровими й творчими завданнями для організації індивідуальної і групової роботи з дошкільниками в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї, побудований на результатах психолого-педагогічного дослідження.

Головна *мета* цієї психолого-педагогічної розвивальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку з урахуванням не лише вікових, а й індивідуальних особливостей пізнавальної активності в мовленнєвій діяльності кожної дитини, її інтересів, нахилів, можливостей тощо – створення сприятливого розвивального середовища, завдяки використанню можливостей засобів, форм методів та прийомів організації життєдіяльності дитини старшого дошкільного віку для підвищення рівня їх пізнавальної активності, гармонізації її структурних компонентів, розвитку творчості в процесі мовленнєвої діяльності, формування інтересу до художньої літератури різних жанрів, вміння

і бажання працювати з книгою, спілкуватися за її змістом, виховання читацької культури.

Зміст системи роботи було розроблено на засадах дошкільної дидактики (С. Русова, К Ушинський, Д. Ельконін та ін.); дошкільної лінгводидактики (А. Богуш, Н. Гавриш та ін.); психології, що розкриває проблему розвитку індивідуальних якостей, саморозвитку, самореалізації людини в процесі соціалізації (Б. Ананьєв, А. Брушлінський, Л. Виготський, Л. Венгер, О. Запорожець, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); педагогічної та вікової психології, тобто роботи, що вказують на значущість розвитку Я, її індивідуальних особливостей у взаємодії, спілкуванні з іншими людьми, в соціальних видах діяльності – (В. Котирло, С. Кулачівська, В. Кузьменко, С. Ладивір, В. Мухіна, Т. Піроженко та ін.); психолінгвістичних досліджень (Т. Вівер, Л. Блум, Л. Виготський, Д. Ельконін, Л. Калмикова, Р. Левіна, О. Леонтєв, О. Потєбня та ін.). Варто вказати, що в основу розробки методики «Розглядай та пізнавай» було покладено технологію «Радість розвитку» (Т. Піроженко, 2011) – унікальний і необхідний людині інструмент розвитку здібностей щодо реалізації права на радість: 1. Підвищення творчої активності людини. 2. Розвиток потенціалу особистості. 3. Гармонізація взаємодії між людьми, дітьми та дорослими. 4. Захист від негативних переживань і полегшення проходження життєвих випробувань.

Важливо також зазначити, що інноваційна технологія психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дітьми «Радість розвитку» в умовах організації навчально-виховного процесу надає можливість оптимізувати життєдіяльність дітей як суб'єктів творчої діяльності.

Основними методологічними *принципами* нашої методики «Розглядай та пізнавай» були наступні: гуманізації (передбачає організацію взаємодії дитини з об'єктами освітнього середовища, адекватної віковим (за рівнем розвитку) освітнього процесу; збереження простору дитячої субкультури й відповідність індивідуальним (особистісним) особливостям і можливостям,

здібностям і нахилам кожної дитини); розвитку (полягає у спрямованості від простого до складного, від знайомого до нового під час добору змісту організації діяльності; узгодженості із законами розвитку системи і забезпеченні умов вибору не директивного, а природного характеру, якій відповідатиме тенденціям розвитку; забезпеченні різноманіття як основи для вибору найоптимальніших тенденцій розвитку); цілісності (утверджує опору як на біологічне, так і соціальне у проявах особистості дитини у процесі організації діяльності, а також взаємозв'язок всіх компонентів діяльності педагога від цілепокладання до рефлексивного аналізу результатів; оптимальне поєднання традицій і новітніх тенденцій організації діяльності дітей старшого дошкільного віку, забезпечення різноманіття і збереження стабільності її структури); виховного навчання і виховання в діяльності, наочності, активності і реальності, доступності, цілеспрямованості, свободи вибору, усвідомленості, послідовності, реалізації особистісно орієнтованого підходів, емоційного благополуччя; індивідуального підходу; індивідуалізації та диференціації [2]. Принцип індивідуального підходу передбачає урахування таких особливостей дітей, котрі впливають на її навчальну діяльність і від яких залежать результати учіння. Такими можуть бути фізичні і психічні якості і стани особистості: особливості усіх пізнавальних процесів, пам'яті, властивості нервової системи, риси характеру і воля, мотивація, загальні розумові здібності (у тому числі креативність), а також спеціальні здібності, навчальні уміння; научуваність, яка складається з програмових і позапрограмових знань, умінь і навичок, обдарованість, пізнавальні інтереси (на фоні загальної навчальної мотивації); постійні і тимчасові дефекти органів почуттів і всього організму, статеві належності тощо. Крім того на діяльність дитини впливають різноманітні соціальні фактори (статус дитини у колективі однолітків, взаємовідносини з дорослими та ін.). Все це і багато інших зовнішніх і внутрішніх факторів впливають на процес учіння. Тут і виникає протиріччя: з однієї сторони, є велика необхідність урахування індивідуальних особливостей дошкільника,

а з іншої сторони, можливості реалізації цієї необхідності обмежено з різних причин (нерозуміння позитивних впливів на дитину індивідуалізації навчання; небажання ураховувати індивідуальні особливості та ін.).

Тому для подолання цього протиріччя необхідно використовувати відносну індивідуалізацію та підвищувати організаційну культуру практиків.

Індивідуалізація психолого-педагогічної роботи з дітьми старшого дошкільного віку включала систему роботи з використанням *авторських казок, дидактичних ігор та вправ*, спрямовану на гармонізацію структурних компонентів пізнавальної активності старших дошкільників у мовленнєвій діяльності шляхом збалансування рівнів розвитку показників її емоційно-мотиваційного, процесуально-операційного та контрольного-оцінного структурних компонентів на різних етапах роботи із низьким, середнім, високим рівнями пізнавальної активності у мовленнєвій діяльності [2].

Відповідно було організовано методичний супровід цього напрямку роботи через розробку і реалізацію в навчальних посібниках [3-5]. Розглянемо детальніше, у чому полягає індивідуалізація психолого-педагогічної роботи у запропонованих посібниках серії «Розглядай та пізнавай», що містить методичні й практичні матеріали.

У *методичній частині* для батьків і педагогів, які працюють із дітьми старшого дошкільного віку, подано методичні рекомендації для роботи з дітьми. *Практичну частину* становлять художні літературні твори різних жанрів (загадки, вірші, авторські казки, оповідання), створені українськими письменниками й поетами, як класиками, так і сучасними. Усі художні твори й ігрові завдання дібрано за принципом тематичної єдності відповідно до змісту освітньої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку. Після творів подано запитання для проведення бесід з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, рубрику «Цікавинки», що містить пізнавальні факти з теми. Це можуть бути відомості про природу, тварин: свійських та диких; рослини: овочі та

фрукти; професії людей; дорожні знаки й Правила дорожнього руху, які діти можуть опанувати разом з дорослими та інше.

У посібниках також є завдання, що передбачають роботу дитини з папером та іншими матеріалами. Виконуючи їх, дорослі мають змогу уточнювати й закріплювати знання дітей і відповідну лексику про кольори та різні параметри величини (найбільший, менший, найменший), форму предметів (коло, квадрат, прямокутник, трикутник, овал, ромб та ін.); учити видозмінювати геометричні фігури тощо.

Зміст у кожному навчальному посібнику подано у *двох варіантах*: для дітей із цифрами та предметними малюнками до кожної теми (для самостійного й усвідомленого вибору дитиною творів для слухання або читання, якщо вона вже володіє відповідними навичками) та для дорослих — у традиційній формі.

Отже, особливістю посібників серії «Розглядай та пізнавай» є те, що в кожному з них подано *окремий зміст для дітей*, укладений так, щоб дитина сама могла обирати літературний твір, який хоче послухати чи прочитати разом із дорослим. Біля кожного тематичного блоку є предметний малюнок, що характеризує його зміст, і цифра, яка означає порядковий номер. Дитина розглядає малюнки в змісті для дітей, розмірковує, про що може йтися у творах, а потім самостійно обирає художній твір, який її зацікавив. На цьому етапі дорослий звертає увагу дитини на цифри й пояснює, що твори можна відшукати в книжці як за малюнком, так і за цифрами. Дитина за порядковим номером чи малюнком знаходить обраний тематичний блок (наймолодшим за потреби допомагає дорослий). Так у дошкільників *формується вміння самостійно користуватися змістом книжки*, що в подальшому стане в пригоді під час навчання в школі.

Ураховується й пізнавальний інтерес дитини, адже вона має право вибору. Також у дошкільників формується вміння самостійно користуватися змістом книжки, що в подальшому стане в пригоді під час навчання в школі. Також передбачено інтегрований підхід у реалізації завдань, передбачених дошкільною освітою. Наприклад, у змісті з предметними малюнками дитину

зацікавило зображення трамвая. Дорослий читає (дитина з навичками читання може робити це самостійно) ім'я та прізвище автора, назву твору (наприклад: А. Камінчук. Біжить трамвайчик; П. Король. У веселому трамваї та ін.). Потім привертає увагу до цифр, що стоять біля назви, пояснюючи, що це число відповідає малюнку. Гортаючи книжку, дитина шукає на сторінці малюнок, який вона обрала, і відповідні числа, якими позначена кожна з тем, розміщених у посібнику. Опануванню дитиною знань про число й цифру (називати числа від будь-якого числа до 10, від 10 – до будь-якого числа; уміти рахувати предмети в межах 10; знати порядкову й кількісну лічбу; мати уявлення про загальні властивості чисел та ін.) сприятиме прообраз «числового променя» в нижній частині кожної сторінки посібника. Слід звернути увагу дитини на цифри на сторінці, а потім запропонувати знайти їх на «числовому промені», порівняти з іншими відповідними цифрами або числами тощо.

Пізніше слід показати дитині, як користуватися змістом для дорослих, орієнтуючись лише на текст: назву теми й відповідну сторінку. Можна розглянути оформлення сторінок і змісту в різних книжках.

Далі відбувається *робота з творами обраного тематичного блоку*. На сторінці дитина спочатку розглядає сюжетний малюнок до твору. Дорослий пропонує їй дати відповіді на подані запитання, що стимулюють її пізнавальну й мовленнєву активність: «Як ти думаєш, про що зараз дізнаєшся? Як ти про це здогадався (здогадалася)?», «Про що тобі хотілося б запитати, дивлячись на малюнок?» тощо. Дорослий стимулює дитину до відповідей на поставлені запитання. Після цього можна розпочинати слухання або читання творів. Таке залучення дітей до читання потрібно здійснювати поступово. По-перше, слід заохочувати дитину до прийняття на себе активної ролі під час читання вами текстів. По-друге, забезпечити дитину зворотним зв'язком. Він може бути у формі схвалення, наприклад: «Дуже добре, Романо! Це дійсно трактор!», «Чудово, Даринко! Це трамвай! Він належить до пасажирського транспорту, бо перевозить людей».

Проводити роботу з дошкільниками за серією посібників «Розглядай та пізнавай», слід враховуючи їхні не лише вікові, а й індивідуальні особливості. Це дає можливість використовувати різноманітні диференційовані завдання, а саме: завдання базового (першого) рівня — для дітей, які цікавляться (або не цікавляться) книжками: слухають (або намагаються слухати), коли хтось читає, виявляють інтерес до самих себе й до природи та навколишньої дійсності, здатні виконати прості інтелектуальні та творчі завдання; завдання високого (другого) рівня — для дітей, які люблять слухати, коли хтось читає, виявляють бажання навчитися читати, активно сприймають об'єкти природи, предмети, події, ставлять багато запитань і можуть виконати більш складні інтелектуальні та творчі завдання. У цих дітей краще сформовані мовленнєві вміння, а також здатність спостерігати, збирати інформацію, аналізувати, міркувати, знаходити відповіді на запитання, що їх зацікавили, активно виявляти допитливість, продукувати оригінальні ідеї тощо. Вони складають і розповідають іншим дітям свої казки, активно вигадують власні варіанти до запропонованих ігор, створюють атрибути для самостійних ігор за змістом художніх творів тощо.

Опис рівня складності завдання можна вважати показником у роботі з дитиною. Щоб визначити рівень завдань, які дитина може виконати на певному етапі свого розвитку, уважно спостерігайте за нею протягом якогось часу. Мета спостережень може бути різною. В одних випадках педагог чи батьки спостерігають, як дитина оволоділа вимовою окремих звуків (скажімо, звуків [с], [ч], [ш], [р]), в інших — чи правильно наголошує слова; установлюють рівень розвитку діалогічного (монологічного) мовлення або обсяг словникового запасу відповідно до вивчених тем. Спостереження допомагають дорослим своєчасно усунути недоліки в роботі, накреслити програму індивідуальних занять із дитиною. Іноді виникає необхідність провести індивідуальну бесіду з дитиною для перевірки рівня засвоєння нею окремих мовних явищ, граматики, лексики, умінь будувати монологічне й діалогічне мовлення. Однак зазначений рівень складності не означає, що з дитиною, яка має більш високий рівень розвитку, не можна виконувати завдання першого рівня складності. Їх варто

виконати як підготовчі до більш складних або обрати серед них ті, які, на думку дорослого, допоможуть краще зрозуміти прочитане, дадуть змогу вдосконалити певні навички дитини, пригадати, повторити тощо. Крім того, використовуючи завдання в посібнику, дорослий може самостійно створити подібні до них для окремої дитини чи групи дітей. Радимо дорослим не сприймати всі подані в посібнику завдання як незмінні, а підходити до них творчо. Подаючи зразки завдань, ми не ставили за мету передбачити всі особливості педагогічного процесу з конкретним дошкільником і ситуації спілкування. Наведемо приклад запитань та завдань двох рівнів складності з посібника «Транспорт» (2018) за змістом казки «Про вантажівку» (Ірина Товкач).

«Завдання базового (першого) рівня:

1. Про кого ця казка?
2. Де жили вантажівки?
3. Чому їх саме так називали?
4. Що перевозили вантажівки?
5. Чому вантажівка одного разу назвала себе «швидкою допомогою»?

Завдання високого (другого) рівня:

1. Що вантажівки привозили для будівництва? А що возили для їжі?
2. Чому вантажівка почувала себе щасливою?
3. Придумай своє закінчення цієї історії. Умова: розкажи про те, як ледача вантажівка стала працюютою.
4. Зроби малюнок до придуманого тобою закінчення цієї казки.
5. Поміркуй, для чого людям потрібна поліцейська машина. А аварійна водопровідна? А сміттевоз?» [5, с. 38].

Важливо зазначити, що в сучасному егоцентричному суспільстві батьки проводять із дітьми дуже мало часу. Думка про те, що потрібно якісно проводити час зі своїми дітьми, є більш популярною, ніж мудре уявлення про те, що діти (а особливо дошкільники) потребують і кількості часу, який їм приділяється. Пропонуючи ці серійні посібники, запрошуємо вас насамперед до спілкування з дітьми. Радимо завжди враховувати ситуацію, у якій це

спілкування відбувається, емоційний і фізичний стан дитини, ступінь її зацікавленості матеріалом. Це можуть бути бесіди за змістом прочитаних літературних творів (віршів, казок та оповідань) чи матеріалів рубрики «Цікавинки» (дорослі ознайомлюють дітей з поданою інформацією, враховуючи їхні індивідуальні й вікові особливості), розглянутих малюнків (предметних або сюжетних); спільні ігри (дидактичні, творчі тощо); словесна творчість (складання римованих рядків, загадок, скоромовок, оповідань, казок тощо). Радимо спілкуватися з дітьми з обраної ними теми якомога більше, поки в них є інтерес до змісту прослуханих творів, а потім пропонувати інші види діяльності, наприклад, виготовлення виробів із паперу, природного матеріалу, коментоване малювання, прогулянки разом із дитиною тощо.

Загальновідомим фактом є те, що провідною діяльністю періоду дошкільного дитинства є гра, про що пишуть відомі психологи: Г. Ануфрієва, Е. Аркін, Е. Берн, О. Запорожець, Л. Калмикова, Т. Піроженко, Д. Ельконін та багато інших. Тому гра має залишатися значущим чинником розвитку та формування особистості дитини та її психологічних досягнень. Варто вказати, що особливу увагу серед ігор старших дошкільників, надаємо дидактичним іграм. У них, як формі навчання, закладено одночасно два завдання: навчальне (пізнавальне) та ігрове (розважальне); часто такі ігри спрямовані на однолітка як на партнера по грі; основними властивостями дидактичних ігор є активність, самостійність, колективність, творчість (діти придумують свої варіанти до гри, змінюють правила, придумують наочний матеріал тощо). Тому в зазначеній системі психолого-педагогічній роботі з старшими дошкільниками нами розроблено дидактичні ігри, вправи, які можна пропонувати дітям під час опанування матеріалів посібників й виконувати різноманітні ігрові, розвивальні та творчі завдання для дітей логіко-математичного змісту (з паперу, картону, пластиліну, природних матеріалів тощо) або тоді, коли дитина намагається використувати здобуті нею знання на практиці: під час ігор з іншими дітьми, самостійної художньої діяльності, на прогулянках тощо [3-5].

Висновки та перспективи наукових пошуків. Отже, педагогам, психологам та батькам варто орієнтуватися на вікові та індивідуальні особливості пізнавальної активності дошкільників в мовленнєвій діяльності, їхній чуттєвий досвід, здобуті ними знання й рівень сформованості їхніх ключових компетентностей, розумно дозувати навантаження. Радимо ефективно використовувати в освітньому процесі з дітьми зазначеного віку твори художньої літератури (загадки, вірші, казки, зокрема авторські), гармонійно поєднуючи їх з різними видами діяльності; створювати завдання різного рівня тощо.

Спираючись на означені напрями роботи, подальші перспективи наукового пошуку, вбачаємо в продовженні серії посібників серії «Розглядай та пізнавай» для дітей не лише старшого дошкільного віку і розробці ефективного інструментарію надання психолого-педагогічної допомоги педагогам та практичним психологам в освітній роботі з дітьми дошкільного віку та їх сім'ям в умовах консультативно-методичного центру вищого навчального закладу освіти.

Література

1. Ладивір С.О. Рушійні чинники повноцінного розвитку дитини. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. Київ:ТОВ «Срібна Хвиля», 2016. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 12. С. 95-105.
2. Товкач І.Є. Характеристика підгруп старших дошкільників за рівнями прояву пізнавальної активності та взаємозв'язку між її структурними компонентами в мовленнєвій діяльності : International Scientifical-Practikal Conference Actual questions and problems of development of social sciences: Conference Proceedings (Kielce, June 28 - 30, 2016) / Holy Cross University Faculty of Liberal Arts and Education, 2016. P. 136-140.
3. Товкач І.Є. Працюють усі навколо нас: навч. посіб. для дітей ст. дошк. віку. Київ: Грамота, 2015. 96 с. (Серія «Розглядай та пізнавай»).

4. Товкач І.Є. Рослини: овочі та фрукти: навч. посіб. для дітей ст. дошк. віку. Київ: Грамота, 2016. 72 с. (Серія «Розглядай та пізнавай»).

5. Товкач І.Є. Транспорт: навч. посіб. для дітей ст. дошк. віку. Київ: Грамота, 2018. 88 с. (Серія «Розглядай та пізнавай»).

References

1. Ladyvir, S.O. (2016). Ruchiyini sinnyky povnosinnogo rozvytku dytynu [Arbitrari behavior and selection: thi interrelation and manifestations at preschool age]. S.D. Maksymenko (Ed.). *Aktual`ni problem psykholohiyi – Actual problems of psychology : Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine*. (Vois. IV, 12), (pp. 95-105). Kyiv: TOV "Sribna xvy`lya". [in Ukrainian].

2. Tovkach, I. (2016). Charakterystuka pidgryp starchyx dochkilnykiv za rivnyamy proyavu piznavalnoyi aktyvnosti ta vzaemozvyazku miz strukturnymy komponentamu v movlenneviyi diyalnosti [Characterization of subgroups of senior preschool children by the levels of manifestation of cognitive activity and the relationship between its structural components in speech activity]. Proceedings from International Scientifical-Praktikal Conference: *Mizhnarodna naukovo-prakty`chna konferenciya [Aktual`ni py`tannya i problemy` rozvy`tku social`ny`x nauk] – International Scientifical-Praktikal Conference «Actual questions and problems of development of social sciences»*. (pp. 136-140). Kielce. [in Ukrainian].

3. Tovkach, I. (2015). *Prasiuut` ysi navkolo nas [Everyone around us works]*. Kyiv: «Gramota» 96 s. (series «Consider and known»). [in Ukrainian].

4. Tovkach, I. (2016). *Roslyny : ovochi ta frukty [Plants: Vegetables and Fruits]*. Kyiv: «Gramota» 72 s. (series «Consider and known»). [in Ukrainian].

5. Tovkach, I. (2018). *Transport [Transport]*. Kyiv: «Gramota» 88 s. (series «Consider and known»). [in Ukrainian].